

HÁSKÓLI ÍSLANDS

Stofngerð íslenskra orða

Eiríkur Rögnvaldsson,
apríl 2001

Einkenni íslenskra orða

- Hvað einkennir íslensk orð?
- Hvernig þekkjum við orð af erlendum uppruna?
- Gæti **brukur* verið íslenskt orð?
- En **brjukur*?
- Hljóðskipunarreglur
  - (phonotactic rules)
- Myndangerðarskilyrði
  - (morpheme structure conditions)

Efniviður

- 15.500 orð, flest með einkvæða rót
  - hvorki samsett orð né forskeytt
  - aðeins sérhljóðslaus viðskeyti (-sl-, -sk-)
  - og þau sem eru eitt sérhljóð og falla oft brott
- Fengin með orðtöku úr textum og orðabókum
  - einkum *Orðabók Menningarsjóðs* 1983
  - sami efniviður og í *Rímorðabókinni* (1989)

Tíðni rótarsérhljóða

• a	2456	æ	906	ý	364
• e	1803	ó	889	au	344
• i	1488	á	829	ey	329
• u	1231	y	780	é	119
• o	1216	ö	722		
•		ú	712		
•		í	649		
•		ei	619		

Ritgerð Sigurðar Konráðssonar

- Sigurður Konráðsson. 1980.
Samhljóðaklasar í einkvæðum orðum íslenskum ásamt með nokkrum samanburði þeirra við norsku, færeysku, sænsku, nuckö-málið, þýsku og ensku. Óprentuð BA-ritgerð, Háskóla Íslands, Reykjavík.
- Tekur aðeins til samhljóðaklasa – ekki meðfylgjandi sérhljóða

Framstöðuklasar í íslensku

- s, b, d, g, p, t, k, f, þ, h, l, m, n, r, v, j
- 1. hópur
  - j, v + V
- 2. hópur
  - l, m, n, r (+ j) + V
- 3. hópur
  - b, d, g, p, t, k, f, þ, h (+ l, m, n, r) (+ j) + V
- 4. hópur
  - s (+ p, t, k, f, þ, h) (+ l, m, n, r) (+ j) + V

r, l, n, m-sambönd

- **r** a, á, au, e, é, ei, ey, i, í, o, ó, u, ú, y, ý, æ, ö
- **rj** á, ó, ú
- **l** a, á, au, e, é, ei, ey, i, í, o, ó, u, ú, y, ý, æ, ö
- **lj** á, ó, ú
- **n** a, á, au, e, é, ei, ey, i, í, o, ó, u, ú, y, ý, æ, ö
- **nj** a, á, ó, ö
- **m** a, á, au, e, é, ei, ey, i, í, o, ó, u, ú, y, ý, æ, ö
- **mj** a, á, ó, ú, æ, ö

f-sambönd

- **f** a, á, au, e, é, ei, ey, i, í, o, ó, u, ú, y, ý, æ, ö
- **fj** a, á, ó, ú, æ, ö
- **fl** a, á, au, e, é, ei, ey, i, í, o, ó, u, ú, y, ý, æ, ö
- **flj** ó, ú
- **fn** a, á, au, y, ý, æ, ö
- **fnj** ó
- **fr** a, á, au, e, é, ei, ey, i, í, o, ó, u, ú, y, ý, æ, ö
- **frj** á, ó

p-sambönd

- **p** a, á, au, e, é, ei, ey, i, í, o, ó, u, y, ý, æ, ö
- **pj** a, á, ó, ö
- **pr** a, á, au, e, ei, ey, i, í, o, ó, u, ú, y, ý, æ, ö
- **prjá**, ó, ú
- **pv** a, e, ei, i, í, o, æ, ö

h-sambönd

- **h** a, á, au, e, é, ei, ey, i, í, o, ó, u, ú, y, ý, æ, ö
- **hj** a, á, ó, ú, ö
- **hl** a, á, au, e, é, ei, ey, i, í, o, ó, u, ú, y, ý, æ, ö
- **hlj** ó
- **hn** a, á, au, e, é, ei, ey, i, í, o, u, ú, y, ý, ö
- **hnj** a, á, ó, ú
- **hr** a, á, au, e, ei, ey, i, í, o, ó, u, ú, y, ý, æ, ö
- **hrj** á, ó, ú
- **hv** a, á, e, ei, i, í, o, u, æ, ö

b-sambönd

- **b** a, á, au, e, é, ey, ey, i, í, o, ó, u, ú, y, ý, æ, ö
- **bj** a, á, ó, ú, ö
- **bl** a, á, au, e, é, ei, ey, i, í, o, ó, u, ú, y, ý, æ, ö
- **blj** ú
- **br** a, á, au, e, é, ei, ey, i, í, o, ó, u, ú, y, ý, æ, ö
- **brjá**, ó

d-sambönd

- **d** a, á, au, e, é, ei, ey, i, í, o, ó, u, ú, y, ý, æ, ö
- **dj** a, á, ú, ö
- **dr** a, á, au, e, é, ei, ey, i, í, o, ó, u, ú, y, ý, æ, ö
- **drjó**, ú
- **dv** a, e, í, o, ö

g-sambönd

- **g** a, á, au, e, ei, ey, i, í, o, ó, u, ú, y, ý, æ, ö
- **gj** a, á, ó, u, ú, ö
- **gl** a, á, au, e, ei, ey, i, í, o, ó, u, ú, y, ý, æ, ö
- **glj** á, ó, ú
- **gn** a, á, au, e, ei, ey, i, í, o, ó, u, ú, y, ý, æ, ö
- **gr** a, á, au, e, é, ey, ey, i, í, o, ó, u, ú, y, ý, æ, ö
- **grj** ó, ú
- **gv** e, u, ö

p-sambönd

- **p** a, á, au, e, é, ei, ey, i, í, o, ó, u, ú, y, æ, ö
- **pj** a, á, ö
- **pl** a, á, e, ei, i, o, ó, u, ú, æ, ö
- **pr** a, e, é, i, í, o, ó, u, ú, ý, æ, ö
- **prj** á, ó

t-sambönd

- **t** a, á, au, e, é, ei, ey, i, í, o, ó, u, ú, y, ý, æ, ö
- **tj** a, á, ó, ú, ö
- **tr** a, á, au, e, é, ei, ey, i, í, o, ó, u, ú, y, ý, æ, ö
- **trj** á, ó
- **tv** e, ei, i, í, o, ö

k-sambönd

- **k** a, á, au, e, ei, ey, i, í, o, ó, u, ú, y, ý, æ, ö
- **kj** a, á, ó, u, ú, ö
- **kl** a, á, au, e, é, ei, ey, i, í, o, ó, u, ú, y, ý, æ, ö
- **klj** á, ú
- **kn** a, á, e, é, ei, ey, i, í, o, u, ú, y, ý, æ, ö
- **knj** a, á
- **kr** a, á, au, e, é, ei, ey, i, í, o, ó, u, ú, y, ý, æ, ö
- **krj** á, ú
- **kv** a, e, ei, i, í, o, ó, æ, ö

s-sambönd

- **s** a, á, au, e, é, ei, ey, i, í, o, ó, u, ú, y, ý, æ, ö
- **sj** a, á, ó, ú, ö
- **sl** a, á, au, e, é, ei, ey, i, í, o, ó, u, ú, y, ý, æ, ö
- **slj** á, ó
- **sm** a, á, e, é, ei, ey, i, í, o, ó, u, ú, y, æ, ö
- **smj** a, ú, ö
- **sn** a, á, au, e, ei, ey, i, í, o, ó, u, ú, y, ý, æ, ö
- **snj** a, á, ó
- **sv** a, á, e, ei, i, í, o, u, æ, ö

sp, st, sk-sambönd

- **sk** a, á, au, e, ei, ey, i, í, o, ó, u, ú, y, ý, æ, ö
- **skj** a, á, ó, ö
- **skr** a, á, au, e, ei, ey, i, í, o, ó, u, ú, y, ý, æ, ö
- **skrj** á, ó, ú
- **skv** a, e, í, o, u
- **sp** a, á, au, e, é, i, í, o, ó, u, ú, y, ý, æ, ö
- **spj** a, á, ó, ö
- **spl** i, u, æ
- **spr** a, au, e, ey, i, o, ó, u, ú, y, æ, ö
- **st** a, á, au, e, é, ei, ey, i, í, o, ó, u, ú, y, ý, æ, ö
- **stj** a, á, ó, ú, ö
- **str** a, á, au, e, ei, ey, i, í, o, ó, u, ú, y, ý, æ, ö
- **strj** á, ú

Framstöðuklasar án *j/v*

- *CrV*: sr fr, þr, hr br, dr, gr *pr*, tr, kr
- *ClV*: sl fl, hl bl, gl *pl*, kl
- *CnV*: sn *fn*, hn gn kn
- *CmV*: sm
- *Cp,t,kV*: sp, st, sk
- *CCCV*: *spl*, *spr*, str, skr
- Þessir klasar taka flestir öll sérhljóð með sér
– þó ekki þeir skáletruðu

Klasar og sérhljóð

- Þessir klasar taka ekki öll sérhljóð með sér:
- **p l** a, á, e, ei, i, o, ó, u, ú, æ, ö
- **p r** a, e, i, í, o, ó, u, ú, ý, æ, ö
- **s p l** i, u, æ
- **s p r** a, au, e, ey, i, o, ó, u, ú, y, æ, ö
- **f n** a, á, au, y, ý, æ, ö

((s)C)v-klasar

- **v** a, á, e, é, ei, i, í, o, æ, ö
- **þ** v a, e, ei, i, í, o, æ, ö
- **h** v a, á, e, ei, i, í, o, u, æ, ö
- **d** v a, e, í, o, ö
- **g** v e, u, ö
- **t** v e, ei, i, í, o, ö
- **k** v a, e, ei, i, í, o, ó, æ, ö
- **s** v a, á, e, ei, i, í, o, u, æ, ö
- **s k** v a, e, í, o, u

(s)Cj-klasas

- f j a, á, ó, ú, æ, ö
- þ j a, á, ó, ö
- h j a, á, ó, ú, ö
- b j a, á, ó, ú, ö
- d j a, á, ú, ö
- g j a, á, ó, ú, ö
- p j a, á, ö
- t j a, á, ó, ú, ö
- k j a, á, ó, u, ú, ö
- s j a, á, ó, ú, ö
- s p j a, á, ó, ö
- s t j a, á, ó, ú, ö
- s k j a, á, ó, ö

(C)lj, (C)nj, (C)mj-klasas

•		l	j	á, ó, ú
•	f	l	j	ó, ú
•	h	l	j	ó
•	b	l	j	ú
•	g	l	j	á, ó, ú
•	k	l	j	á, ú
•	s	l	j	á, ó
•		n	j	a, á, ó, ö
•	f	n	j	ó
•	h	n	j	a, á, ó, ú
•	k	n	j	a, á
•	s	n	j	a, á, ó
•		m	j	a, á, ó, ú, ö
•	s	m	j	a, ú, ö

$((s)C)_{rj}$ -klasar

•		r	j	á, ó, ú
•	f	r	j	á, ó, ú
•	p	r	j	á, ó, ú
•	h	r	j	á, ó, ú
•	b	r	j	á, ó
•	d	r	j	ó, ú
•	g	r	j	ó, ú
•	p	r	j	á, ó
•	t	r	j	á, ó
•	k	r	j	á, ú
•	s t	r	j	á, ú
•	s k	r	j	á, ó, ú

Skýringar á skammstöfunum

- HS sterk hvorugkynsorð, endingarlaus
- Hi sterk hvorugkynsorð með *-i*-viðskeyti
- Hr sterk hvorugkynsorð sem enda á *-u*
- HV veik hvorugkynsorð
- KS sterk karlkynsorð
- KV veik karlkynsorð
- VS sterk kvenkynsorð, endingarlaus
- VV veik kvenkynsorð
- Vi kvenkynsorð sem enda á *-i*
- Vr kvenkynsorð sem enda á *-ur*
- Lo lýsingarorð
- Sa veikar sagnir sem enda á *-aði* í þátíð
- SS sterkar sagnir
- Sð veikar sagnir sem enda á *-ði/-di/-ti* í þátíð

Sambandið *-obb-*

- **bobb-** *H; -i, K; -ingur; -a, S*
- **djobb-** *H; -a, S*
- **gobb-** *-i, K; -a, S*
- **grobbs-** *H; -ari; -ías, K; -a, S; -inn*
- **hobb-** *-í, H*
- **jobb-** *H; -a, S*
- **klobb-** *-i, K*
- **kobb-** *-i, K; -i, N*
- **lobb-** *-a, KV; -i, K*
- **obb-** *-i, K; -a, S; -o, A; -osí, U*
- **robb-** *-i, K; -ungur*
- **snoobb-** *K; H; -ari; -irí; -a, S; -aður*
- **stobb-** *-i, K; -aralegur*
- **tobb-** *-a, N; -i, N; Tobías, N*

Hvers konar orð hafa *-úbb*?

- *-bb* kemur eingöngu fyrir á eftir óþöndum sérhljóðum og *ú*. Öll dæmin um *ú* eru útlenskuleg (*klúbbur, skúbb, slúbbert*) nema helst *skrúbbur*. Annars eru hér mörg gælunöfn og styttingar (*Kobbi, Stebbi, fabbi, trabbi, rebbi, klobbi, sybbinn*) og slatti af tökuorðum. Yfirleitt hafa þessi orð á sér fremur „óvirðulegt“ yfirbragð; *gabb, drabba, kvabb, rabba, slabb, gribba, grobb, gubba, lubbi, rubba*, o.m.fl. Hér er aðallega um að ræða hvorugkynsorð, veik kvenkynsorð og sterk og veik karlkynsorð, svo og *-aði*-sagnir;

Sterk hk- og kv-orð með *-f-*

•	HS	VS	•	HS	VS
• af	12		• of	9	
• auf	6	4	• óf	6	1
• áf	4		• uf	1	
• ef	9		• úf	1	
• eif	1	10	• yf	2	1
• eyf		3	• ýf		5
• éf	1		• æf		2
• if	8		• öf		8
• íf	5	2			

Sterk hk- og kv-orð með -k-

•	HS	VS	•	HS	VS
• ak	27		• ok	13	
• auk	9		• ók	7	3
• ák	4	4	• uk	1	
• ek	5		• úk	3	
• eik		4	• yk	1	
• eyk		1	• ýk		
• ik	12		• æk	1	2
• ík	3	5	• ök	1	3

Sterk hk- og kv-orð með -p-

	HS	VS		HS	VS
•			•		
• ap	16		• op	8	
• aup	6		• óp	9	1
• áp	5		• up		
• ep	3		• úp	2	
• eip	7	3	• yp		
• eyp			• ýp		
• ip	4		• æp		1
• íp	3	1	• öp		4

Klasarnir -gð- og -pp-

•	HS	VS	•	HS	VS
• agð	2		• app	11	
• egð	1		• epp	1	
• eigð		3	• ipp	8	
• igð	1	1	• opp	7	
• ugð		1	• upp	2	
• ygð		5	• úpp	1	
• ægð		10	• öpp		4

Tengsl kyns við stofngerð

- Orð með einkvæða, endingarlaus orðasafnsmynd geta oft verið hvort heldur er kvenkyns eða hvorugkyns, því að hljóðafarið sker ekki úr; sbr. *sorg*, *borg* (kvk.) og *org*, *torg* (hk.). [...] Fyrir kemur líka að merkingarleg og hljóðafarsleg atriði rekast á. Þannig er með tökuorðið (*jóla*)*glögg*. Einkvæð endingarlaus orð með ö í stofni eru flest kvk., og auk þess höfum við lík orð eins og *lögg* og *dögg*, sem bæði eru kvk. Aftur á móti er *glögg* drykkur, og nöfn flestra drykkja virðast vera hk. (og raunar nöfn vökva yfirleitt). Hljóðafar orðsins er heldur ekki einsdæmi fyrir hk.-orð, því að *högg* er hk. En

Klasarnir *-rg-* og *-gg-*

•	HS	VS
• arg	7	
• erg	2	1
• org	3	3
• urg	2	
• örg		1

•	HS	VS
• agg	8	
• egg	9	2
• igg	5	
• ogg	5	
• ugg	6	
• ugg	2	1
• ögg	4	5